

HET WOORD 'CHRISTELIJK'

Huub Oosterhuis

1.

'Fronten, getto's, afgebeulde aarde; het recht van de sterkste, het verwilderde graaien' - wij weten allemaal waar die mooi gezongen woorden voor staan: voor bijna de hele wereld, voor steeds meer de hele wereld; én voor een mentaliteit van hardheid, hebzucht, egoïsme en vreemdelingenhaat die als een besmettelijke ziekte rondwaart.

2.

Ik ga u een woord uitleggen, om het vervolgens te vervangen door een ander woord. We hebben het net nog gezongen, op die heftige melodie van Bernard Huijbers - het woord Christus, en het daarvan afgeleide christelijk. 'Heden is onze heiland geboren, Christus de Heer.' 'Heiland' is een mooi innig oeroud Nederlands woord en betekent verlosser, bevrijder, al klinkt bevrijding uit onderdrukking en slavernij er niet in door. Maar 'Christus' - wat klinkt daar in door? Het is de Latijnse variant van het Hebreeuwse *masj'iach*, in het Nederlands 'messias'. In de joodse bijbel is in enkele passages sprake van een messias, een figuur van koninklijke allure die een nieuwe wereldorde zal beginnen dwars door de oude tot op vandaag gevestigde heen. Ten tijde van het bewind van keizer Augustus en zijn opvolgers over 'heel de bewoonde wereld' werd in het joodse land door veel vooral arme mensen een messias verwacht die, hoe koninklijk van herkomst en allure ook ('uit het huis van David'), zich zou gedragen als een partijganger van de armen. In het evangelie van Lukas wordt Jezus als zo'n messias getekend. Dertig jaar geleden werd in de gangbare kerkelijke vertalingen in plaats van 'messias' nog het woord Christus gebruikt, zoals wij gezongen hebben.

Christus. Jezus Christus; alsof Christus zijn achternaam is. Christendom. Christelijke kerken/scholen, christelijke moraal, christelijke politiek - klinkt voor iemand van ons in de woorden Christus en christelijk nog het visioen door van een messiaanse nieuwe wereldorde zonder fronten en getto's, waar het recht van de zwaksten de norm is?

De directie van een christelijke scholengemeenschap in Meppel heeft voorkomen dat een vijftienjarig moslimmeisje-met-een-hoofddoekje samen met een klasgenootje een christelijk kerstlied zou zingen, bij een viering waar 'het christelijk karakter van de school zou worden uitgedragen' - een beetje dom incidentje? Maar onder leiding van een christelijke politieke partij wordt op gehandicapten en chronisch zieken bezuinigd; en mogen vertrekkende topmanagers twee jaarsalarissen meenemen; en zes- tot achtduizend uitgeprocedeerde asielzoekers zouden dezer dagen uit hun huizen zijn gezet als de Tweede Kamer mevrouw Verdonk niet om een beetje genade had gesmeekt - nu is 20 januari de fatale datum; wet is wet, vindt ook de minister-president. Een mentaliteit van hardheid, hebzucht en vreemdelingenhaat wordt mede door christenpolitici bevorderd en georganiseerd. En zo heeft het christelijke Westen, Europa, Amerika en Australië, in de afgelopen honderdvijftig jaar de halve rest van de wereld leeggestolen en afgebeuld. En het wordt almaar erger, zei onlangs Jan Pronk, die er nog iets meer van weet dan de meesten van ons.

3.

Ik hoef het woord christelijk niet. Het roept misverstanden op, en leugens, en hypocrisie - het misvormt je geweten. Het is allang zijn oorspronkelijke betekenis kwijt.

Die oorspronkelijke betekenis luidt: messiaans, en dat betekent: gericht op een toekomst voor allen, en roept een wereld op waar brood en recht en ontferming en schoon water en ja 'vrede' zal zijn. Dat is een groot, evident en vaak wanhopig

INHOUD

HET WOORD 'CHRISTELIJK'
De avond voor Kerstmis 2003
Huub Oosterhuis

OVER ZONDEN GESPROKEN
Lukas 5:1-16
ASE, 23 november 2003
Alex van Ligten

GOD HORIZONTAAL-VERTICAAL
Lukas 5:17-32
ASE, 30 november 2003
Huub Oosterhuis

OVER ARM EN RIJK
Lukas 6:20-38
ASE, 14 december 2003

IN DE SCHADUW VAN DE DOOD
Lukas 7:1-17
ASE, 21 december 2003

LIEDDAGEN
in Nederland en Duitsland

DE ANDERE GESCHIEDENIS
ASE, 28 december 2003
Huub Oosterhuis

INLEGVEL:
Lezingen uit het evangelie van Lukas bij de toespraken van 23.11-21.12.03, vertaald door *Alex van Heusden en Huub Oosterhuis*

COLOFON

MAANDBRIEF VOOR
LEERHUIS EN LITURGIE
ISSN 1385 0326
Uitgave van de Stichting Leerhuis & Liturgie (sinds 1980)
Eindredactie: Kees Kok
Redactie en administratieadres: Postbus 17268, 1001 JG Amsterdam; tel. (020) 6256940
leerhuis@leerhuisenliturgie.nl
www.leerhuisenliturgie.nl
Abonnementsprijs: € 22,50 per jaar;
Europa € 30,-;
Giro 395505 tnv Stg. Leerhuis en Liturgie

makend visioen dat in het bijbelse verhaal uit de mond van God zelf en zijn profeten komt; en Jezus van Nazaret (niet Christus maar Van Nazaret is zijn achternaam), die dacht niet dat het een hersenschim was, dat visioen; die dacht dat niets bij God onmogelijk was - zo een was hij, een messias-mens, een messiaanse mens; zo een van tranen om de wereld en doen wat je kan; van vertwijfeling én van 'en toch' en 'dan nóg'.

4.

We gaan het niet op onze heupen krijgen van dat messiaanse visioen. Blijf redelijk, wees nuchter, denk goed na: niet alles kan, nog niet, en niet alles kan tegelijk - wat moet eerst? Eerst moet je nadenken over jezelf. Waar sta je, hoever ben je, hoe schat je je eigen kracht in - je noemt je allang geen christen meer misschien, je hoort bij geen kerk, maar je bent omgeven door mensen, door een wereld in lichterlaaie, er klinken stemmen, hulpgeroep - luister je? Als je luisterend leeft kan het je overkomen dat je plotseling weet: ik word geroepen, nu, ze moeten mij hebben. Je geroepen weten, dat is messiaans zelfbesef. Dat kan je vervullen met grote vreugde en energie. Zoals gezongen is: 'Wie hem zoeken zullen vinden en leven. Gaan, gaan als op adelaarsvleugels; lopen, lopen onvermoeibaar en raken niet op.' Hem? Hij? God? Wat weten wij van God? Ere zij dé god in den hoge, staat er in wat 'het kerstevangelie' genoemd wordt. Er zijn goden hier beneden die mensen ten dode opschrijven en de aarde tot een hel maken. De God in den hoge is de god van het messiaanse visioen; en over hem weten wij meer dan genoeg - wat hij van ons wil, weten wij.

5.

Maar bestaat hij wel echt? Of is het alleen maar een geschreven god? Zoveel is zeker, dat die neergeschreven God op mensen inwerkt ten goede, mensen beweegt, vormt, hun leven omkeert; dat hij hen op messiaanse gedachten brengt, en tot messiaanse projecten inspireert. Op het collectepapier staan drie messiaanse projecten: Afrika is opgegeven? En dan nog zijn daar kinderen te redden. En het Midden-Oosten? Uitzichtloos? En dan nog. En zelfs in een dodencel is het mogelijk het noodlot van een mens iets te verzachten. Bestaat God? Nooit heeft iemand God gezien, zo staat geschreven. En ook: dat hij hoort en ziet en weet - en zwijgt. Ga staan op de plek van die woorden. In het onze vader, in de woorden 'uw koninkrijk kome'. En in de psalmen, de meest wanhopige, probeer daarin maar staande te blijven.

Je zou er zijn.

We hebben je vertrouwd,

je zou ons niet beschamen,

als we je woorden zouden doen,

je visioen zouden omhelzen.

Maar niets, niets haalt het uit,

wat we ook proberen -

zo voelt het in onze donkerste uren.

En jij, jij zwijgt.

Alsof je niet meer bestaat, of nog erger:

alsof je nooit hebt bestaan.

Maar al horen we nooit meer iets van je,

je woord, je visioen

kun je ons niet meer afnemen.

Dat is hier, op onze lippen,

in ons hart en verstand en geweten.

Hoor mij, wees niet doodse stilte.

Amsterdamse Studentenekklesia, 24 december 2003

OVER ZONDE GESPROKEN

Lukas 5:1-16 (zie voor de evangelieteksten het inlegvel)

Alex van Ligten

1.

In de Talmoeed ziet Gods dagindeling er als volgt uit. Tijdens de eerste drie uur van elke werkdag bestudeert hij de Thora. Dan volgen er drie uren waarin hij de wereld richt. Hij staat, omdat hij ziet dat alle mensen het oordeel verdiend hebben, op van de zetel zijner gerechtigheid en zet zich op de zetel van zijn barmhartigheid. In de derde drie uur bereidt hij eten voor al wat leeft. In de laatste drie uur speelt hij met 'het monster uit de diepte', de Leviatan. Want er staat geschreven (in Psalm 104:26): 'De Leviatan hebt Gij geschapen om ermee te spelen' (traktaat *Avodah zara*).

Over die God gaat het als er bij Lukas staat dat de mensen Jezus omstuwen om het woord van God te horen. De God van Israël, die-van-de-barmhartigheid, die voldoende voedsel klaarzet voor al zijn schepselen, en die het niet laat aankomen op een kosmische strijd tussen de machten van goed en kwaad, zoals in allerlei soorten heilig bijgeloof, maar die alles in zijn hand heeft. Zelfs wat monsterachtig groot is en bedreigend, eet uit zijn hand, hij speelt ermee. Een mooie bijkomstigheid is dat hij volgens de Talmoeed ook zelf dagelijks *lernt* uit zijn eigen levenswet. Het doordringen in de Schriften, wijzer worden dan je was, is een goddelijke bezigheid. En voorbeeldig voor alle soorten leiderschap: als presidenten en premiers zich zelf ook eens aan hun eigen regels zouden houden...

Als ze Jezus horen in Galilea, dan horen ze het woord van deze God.

Hij geeft onderricht. De inhoud van dat onderricht horen we niet. Dat komt nog, in hoofdstuk 6.

Hier horen we: 'Toen hij uitgesproken was', toen hij ophield te spreken, van het Griekse *pauein*: het is rust. We krijgen nu twee pauzenummers: een visvangst, een genezing.

2.

De visvangst is, blijkens de opschriften in veel bijbelvertalingen, wonderbaar. Want vissen doe je in warme landen bij voorkeur 's nachts. Vandaar: 'De hele nacht hebben wij gezwoged.' In de koelte van de nacht komen de vissen naar de oppervlakte en is de kans groter dat je wat vangt. Als de zon gaat schijnen, gaan ze de diepte weer in, en tegen de tijd dat de meester is uitgesproken, is de kans om nog wat te vangen nihil.

De melaatse wordt, opnieuw blijkens de opschriften in veel bijbelvertalingen, genezen. Maar het gaat bij de kwaal die hier wordt aangeduid, om meer dan ziek zijn en beter worden. In de Thora wordt het niet als medische kwestie behandeld, maar als religieuze. Om rein en onrein gaat het, om erbij kunnen horen of afgezonderd moeten leven. Een verzamelnaam was het, in tijden dat elk pukkelkje met groot wantrouwen werd gezien vanwege de angst voor besmettingen. Jezus doet wat geen mens in zijn hoofd haalde: de man, 'een en al melaatsheid', aanraken. Een opperste nabijheid, waarvan hier blijkt dat dat jou niet besmet, maar dat je er anderen mee heel maakt. Hij treedt priesterlijk op, en wijst op de regels uit de Thora.

Dat is de bedoeling van deze gedeelten: deze Jezus treedt op namens God. Hij heeft zeggenschap over rein en onrein, hij heeft zeggenschap over het geschapene. Zoals God met de Leviatan speelt, zo speelt Jezus hier met hele scholen vis.

En daarom staan deze verhalen bij elkaar. Niet omdat ze zo, in deze volgorde, toen en toen, gebeurd zijn. Lukas' stappen van het ene naar het volgende verhaal zijn danspassen. In de synagoge van Nazaret viel de naam van het stadje Kafanaüm, daarna verplaatst het toneel zich ook naar Kafanaüm. Daar horen we voor het eerst de naam van Simon. Hier krijgt die Simon zijn eerste teksten. Hij noemt zich 'een zondig man'. Dat wordt niet toegelicht, maar verderop, in het verhaal van de verlamde die ze door het dak voor Jezus laten neerzakken, gaat het nader over zonde en vergeving.

3.

'Ga van mij weg, ik ben een zondig man,' zegt Simon, de latere Petrus, en Jezus reageert met: 'Vrees niet, van nu af zul jij mensen vangen, dat zij leven.'

We moeten het eens even hebben over de zonde. Dat is een woord uit de wedstrijd sport. Er is een bord met cirkels getekend, en een roos in het midden, en nu krijg jij een paar pijlen en die moet je erop afschieten. Dat kan lukken, maar je kunt ook missen. En het woord voor zo'n 'misser' is de betekenis van wat ze in de bijbel zonde noemen. Soms ben je niet geconcentreerd en dan schiet je die pijl door je eigen stomme schuld finaal langs het doel. Maar er kunnen ook invloeden van buitenaf zijn: er is een zuchtje wind, net als jij schiet, en, al je beste bedoelingen ten spijt, mis je het doel. Of er trekt net iemand aan je arm. Of de pijl is krom. Je kunt je doel dus missen door je eigen toedoen of door iets waar je minder, weinig of niks aan kunt doen. Maar in alle gevallen wordt de bestemming gemist. Dat geldt ook, als het woord vanuit de sport in de bijbel terechtkomt, voor de bestemming die het rijk van God heet. Alles wat, door ons eigen toedoen of door omstandigheden, ons die bestemming doet missen, heet zonde.

Simons zondebesef is dus niet dat kerkelijk en dogmatisch doordrenkte zondebesef dat een kerkgeschiedenis lang iedereen en alles is aangepraat als toppunt van religieus beleven. Hier is het authentieke zelfkennis. Simon beseft dat hij tegenover zoveel grootheid en goedheid als hier wordt tentoongespreid, tekortschiet.

Die goedheid wordt hier verbeeld door de grote hoeveelheid vissen: teken van de overvloed van Gods koninkrijk. En Petrus is daar helemaal confuus van. Hij valt voor Jezus neer en zegt: 'Ga uit van mij, heer (alsof er een geest bezit van hem genomen heeft), want ik ben een zondig mens.' Zoveel grootheid, goedheid en heiligheid, dat is teveel voor een klein, slecht en onheilig mens. Dat is geen stereotiep christelijk gekruip, gezwelg in de zondigheid en verlorenheid van de mens als conclusie bij het bestaan, maar een gezond uitgangspunt, zelfkennis die leidt tot het volgen van een weg die steeds minder missers hoeft te kennen.

Jezus reageert laconiek op Simons woorden, met zijn 'Vrees niet, van nu aan zul je mensen redden.'

In de gangbare vertaling staat: 'Van nu aan zult gij mensen vangen'. Dat is een rare term en het is ook geen goede weergave. Bij 'mensen vangen' denk je aan propaganda en mensen ompraten en inpalmen, bekeren tot jouw versie van het grote gelijk. In vers 5 gaat het over 'vissen vangen', en daar wordt een heel ander woord gebruikt dan hier. Hier staat iets wat 'vangen ten leven' betekent, het gaat erom dat mensen in het leven worden behouden. 'Van nu aan zul je mensen op het droge brengen', had ook gekund. Daarbij kun je denken aan de dochter van de Egyptische koning die Mozes in zijn biezen mandje uit het water haalt en zo de bevrijdingsgeschiedenis van Israël mee mogelijk maakt.

4.

Dit zal Petrus, dit zullen al Jezus' volgelingen doen: andere mensen het leven mogelijk maken. Heel in het kleine en alledaagse: ze niet kleineren, ze recht doen, hun woorden niet verdraaien, ze niet in een kwaad daglicht stellen, ze te hulp komen als ze in nood zitten, voor ze zorgen als ze te klein, te zwak of te oud zijn om dat zelf te kunnen. En Jezus' volgelingen zullen ook in het grote, wereldwijde verband anderen het leven mogelijk maken door ze met geld te hulp te komen als ze verarmd zijn, door politiek voor ze op te komen als ze onder onrecht zuchten. Ze zullen partij kiezen, die volgelingen, en partijgangers van de armen worden, net zo lang tot er geen armen meer zijn.

Met zijn woorden spreekt Jezus Simon Petrus aan op het beste dat in hem is: 'Je moet niet bang zijn voor een teveel aan goedheid die om je heen is, of die in jou is gevaren. Je zult die goedheid uitdelen, rondgeven. Je zult mensen in leven behouden.'

Die roeping hebben wij te aanvaarden. Mens zijn op aarde, dat is: anderen het leven geven en gunnen. God niet teleurstellen, maar aan onze roeping beantwoorden om voor elkaar zo goed te zijn als hij is.

Het gaat om een keuze voor de levensstijl die Jezus ons voorhoudt. Het gaat erom, in het besef van je eigen betrekkelijkheid, en met goede moed en enige zwier, in verbondenheid met de mensen te leven.

5.

In het dorp waar ik dominee was, vertelde de laatste visser uit het dorp, Auke, daar een verhaaltje over.

Het was in de jaren dertig, crisis, grote armoede. De Zuiderzee was IJsselmeer geworden en er viel geen vis meer te vangen, overdag evenmin als des nachts. En het gezin van Auke en Ké was even groot als hun armoede. Hij wendde zich om steun tot de diaconie. Maar helaas: 'Je bent geen lid van de kerk,' zeiden ze, 'dan kunnen we je ook geen ondersteuning geven. Als je belijdenis doet, dan kan 't well' Maar om die reden wenste hij geen belijdenis te doen.

In Enkhuizen kreeg iemand die hij kende, weet van zijn penibele situatie. Een communist. Die had wat geld achter de hand en hij zei tegen Auke: 'Hier is honderd gulden (een kapitaal voor die tijd); je mag het zo lang lenen als je wilt. Je ziet maar wanneer je het terug kunt geven. De tijden worden wel weer eens beter.'

Terug in Molkwar ging de visser naar de kerkeraad. Hij zei: 'Ik ben uit de moeilijkheden geholpen door een communist in Enkhuizen. En nu wil ik wel belijdenis doen.' 'Maar,' zei een ouderling, heel consequent denkend, 'moet je dan niet communist worden?' 'Nee,' zei de visser, 'nee, want die communisten, dat zijn goede mensen. Daar hoor ik niet bij. Ik ben een zondaar. Ik hoor bij jullie.'

Amsterdamse Studenteneklesia, 23 november 2003

GOD HORIZONTAAL-VERTICAAL

Lukas 5:17-32

Huub Oosterhuis

1.

In de dagen van Jezus van Nazaret in Galilea waren de farizeeën en thorageleerden de behoeders van de overgeleverde heilige geschriften. Eerder in het evangelie van Lukas, toen verteld werd hoe de twaalfjarige Jezus achterbleef in de tempel, 'in het heilige' staat er, werden zij 'de leraren' genoemd. Zij leerden het levensonderricht van Mozes én de commentaren daarop van de profeten; en met profetische scherpte en trouw waakten zij over die unieke eigen traditie van Israël - zij wilden dat die zou voortbestaan; óók onder het Romeinse bewind dat, overal waar het zijn poten aan de grond kreeg, de plaatselijke culturen gelijkgeschakelde, overweldigde, uitroeide.

De farizeeën - 'afgezonderden' betekent hun naam - deden niet mee met de Romanisering (vergelijk Amerikanisering) van de wereld, ze probeerden vast te houden aan de 'van God gegeven' stijl en moraal die het joodse leven vorm gaf. Hun grote tegenstanders binnen de joodse godsdienst en cultuur waren niet Jezus-en-zijn-volgelingen, maar de sadduceeën, de rijke priesterkaste die de tempelliturgie met al zijn offers verzorgde, en die met de Romeinse onderdrukkers heulde - en die Jezus lieten kruisigen.

2.

We zijn in de evangelielezing van vandaag getuige van een typisch religieus dispuut dat zich door alle eeuwen heen tot op vandaag herhaalt. En dat zich, denk ik, laat samenvatten in de vraag: denk je God tegenover, boven mensen, 'verticaal', of denk je God in mensen, 'horizontaal'. Geloof je verticaal of horizontaal: dat was veertig jaar geleden een katholiek binnenkerkelijk dispuut en is het eigenlijk nog. Lees je het eerste en tweede gebod: God liefhebben en je naaste liefhebben als een rangorde - het eerste is belangrijker dan het tweede, of lees je het zo als een nadere verklaring van het eerste: het tweede is de uitleg van het eerste: heb God lief, dat wil zeggen: heb je naaste lief - hoe zou je het anders moeten doen? Als je zegt 'God alleen kan zonde vergeven' denk je verticaal. Als je zegt: de zoon en de dochter van de mens, de kinderen van Adam kunnen zonden vergeven, elkaars zonde, dan denk je horizontaal.

3.

De centrale gedachte van het bijbelse verhaal staat op de eerste bladzijde van de bijbel: God schiep de mens naar zijn beeld, dat wil zeggen dat 'God' in de mens is als een watermerk - nee, beter, als een ademtocht. Die gedachte wordt in het verhaal uitgewerkt in het beeld van de geest van God die de mens bezielt, Gods adem, zijn levenskracht is in de mens, zodat de mens hem kan navolgen, hem kan vertegenwoordigen, hem kan zijn. Deze God, 'Ik zal er zijn', is in mensen die 'er zijn voor elkaar'; 'voor elkaar', niet kneuterig, gezellig, familiair bedoeld, maar wereldwijd en op leven en dood.

De God van het bijbelse verhaal is ontferming, genade, vergeving, hij is solidair met de mens die hij gemaakt heeft, hij laat niet varen het werk van zijn handen, hij vergeeft de mensen dat zij 'zondige mensen' zijn, dat zij van de weg afraaken, stuklopen en verloren: hij kent ons toch, zegt de psalm, dat wij stof van de aarde zijn. Die god van vergeving en genade werkt in ons - als een ademtocht. Hij hoopt dat wij hem navolgen door elkaar te vergeven.

'Mens' ben je, zoon of dochter van mensen, mensendochter-mensenzoon ben je, naar zijn beeld, en zó ben je gemachtigd, heb je de volmacht, om hier op aarde zonden te vergeven. Vergeving is dat je een ander de kans geeft opnieuw te beginnen, Een mens, een naaste, is verlamd, kan niet meer op zijn benen staan, kan niet meer gáán - vergeving is dat hem gezegd wordt: sta op en loop, gá weer, gá jij. Dat die volmacht aan mensen gegeven is, dat is, volgens Lukas en andere joodse en Griekse volgelingen van Jezus, dát is de oorspronkelijke strekking van het bijbelse scheppingsverhaal, en van alles wat daarop volgt - en hij maakt, in zijn evangelie, Jezus tot woordvoerder daarvan. Zijn verhaal suggereert dat tegenover de opiniërende geestelijke leiders van die dagen, de farizeeën en de schriftgeleerden, Jezus van Nazaret een andersdenkende is, een tegenstem. Tegenover hun verticale godsbeeld ('wie kan zonden vergeven dan God alleen') stelt Jezus de gedachte dat God in mensen de kracht tot vergeving is, heilige geest van vergeving.

4.

Aan evangelieteksten als deze hebben de farizeeën hun slechte naam overgehouden. Dezer dagen gebruikte *de Volkskrant* het woord 'farizeeër' nog eens in de kop boven een stuk, prominent in de betekenis van 'huichelaar'. Ik sloeg de dikke Van Dale op: farizeeër: iemand die zich schuldig maakt aan zelfverheffing op zedelijk gebied, nou nou - met een verwijzing naar het evangelie van Lukas, de parabel over de farizeeër en de tollenaar. Schijnheilig, een farizeeërsg gezicht, een farizeeërsstreek.

Maar het zijn de farizeeën geweest die, na de grote vernietiging in het jaar 70 van de stad Jeruzalem en de tempel, de joodse godsdienst en cultuur door negentien eeuwen ballingschap hebben bewaard; de sjabbat, en de uitlegtraditie van de Schrift, in het leerhuis, tot op vandaag - zonder de farizeeën, zonder de traditie der rabbijnen zou de bijbel in de loop der eeuwen volstrekt onverstaaanbaar zijn geworden. En daar kan onze terechte verontwaardiging over de politiek van de huidige staat Israël niets aan veranderen.

5.

God is vergeving - maar hij grijpt niet in in deze wereld van oorzaken en gevolgen, van kwaad tot erger, schuld en wraak en weerwraak.

Hij vergeeft mij mijn zonden niet. Dat moet die mens doen tegen wie ik gezondigd heb. Wat is zonde? Zonde is wat je niet mag doen. Wat je niet had moeten doen, én de gevolgen. Ja maar ik kon niet anders - en ik wist niet dat het zo zou uitpakken. Dat kán! Maar daarmee is het nog wel 'zonde', kijk naar de gevolgen, de ontwrichting van gevoelens, de breuk met je naaste, en dat er altijd iets van blijft -maar dat hoeft niet, dat is geen doem, honderd procent verzoening is mogelijk, zelfs honderdtwintig procent. Ik ga hier niet over uitweiden. Raadpleeg je eigen leven. Wat ons bindt en ons tot gelijkwaardige mensen maakt, is dat wij hiervan weten, uit eigen ervaring.

Hij heeft gezegd, het staat geschreven: vergeef elkaar - niet vergiftig elkaar met haat en verwijten. En hij heeft gezegd, en ook dat staat geschreven: Je kunt dit woord volbrengen, mens, ik heb je met glorie en luister gekroond - je kunt het. En nu wacht hij, en volgt ons met zijn ogen, en huilt, en verheugt zich als mensen omkeren, zich bekeren tot elkaar en in elkaar tot hem. Dat is z'n advent, zijn wachttijd, hij wacht, als een vriend.

Amsterdamse Studenteneklesia, 30 november 2003

OVER ARM EN RIJK

Lukas 6:20-38

Alex van Heusden

‘Gelukkig ben je, armen die je bent. Maar o wee, jullie, rijken.’ Het evangelie van Lukas is het grote verhaal over arm en rijk, over de ellende van de armen en hoe deze in stand gehouden wordt door de gewinzucht van de rijken. Geen van de vier evangelienschrijvers voert zo’n drastisch pleidooi voor de rechten van de armen als juist Lukas. Er wordt wel gezegd, door lieden die ervoor geleerd hebben, dat de sociale boodschap voor de armen kernthema is van de oudste overlevering omtrent Jezus. Ik lees in een boek uit 1982: ‘Als we het evangelie van Lukas niet hadden, dan zou een belangrijk - zo niet het belangrijkste - gedeelte van de vroege christelijke traditie verloren zijn gegaan, namelijk een intensieve discussie over de persoon en de boodschap van Jezus als hoop der armen’ (Luise Schottroff/Wolfgang Stegemann, *Jezus van Nazaret - hoop van de armen*, Baarn 1982, p. 99).

Of die vroege traditie ‘christelijk’ genoemd moet worden, dat betwijfel ik. Die zou ik ‘joods’ noemen: joodse volgelingen van Jezus vormen het begin van een traditie die teruggaat op het onderricht van een joodse leraar die zich grondig verdiept heeft in een veel oudere traditie, die van Mozes en de Profeten.

Aan het begin van Lukas’ relaas over Jezus wordt de toon gezet in het lied dat het meisje Marjam aanheft (Lk 1:52v):

*Hij - JHWH - haalt de tirannen neer van hun tronen,
tilt de vernederden op.
Hongerlijders, die vult hij met goeds,
rijken, leeg stuurt hij zĳ heen.*

Hier wordt bezongen ‘wat geschieden zal’: de toekomst die armen en ontrechten vurig verwachten en die van Godswege zal aanbreken.

Maar hoe? Het onderricht van Jezus’ voorganger, Johannes de Doper, behelst een krachtige, niet mis te verstane oproep tot omkeer aan het adres van de samengestroomde menigte in de Jordaanstreek, gevolgd door praktische regels: ‘Wie twee hemden heeft, moet delen met wie er geen heeft, en wie te eten heeft moet hetzelfde doen’ (Lk 3:11).

Zo wordt de vereiste omkeer ingevuld als een appèl onderling solidair te zijn. Alleen zo zal geschieden waarover Marjam zong: ‘Hongerlijders, die vult hij met goeds.’ Omkeer betekent: dat mensen zich keren naar elkaar - de rijke naar de arme, de sterke naar de zwakke. Waar dat gebeurt is genade, bewijzen mensen elkaar genadedienst.

Wat Jezus daarna leert, in het verhaal van Lukas, is een voortzetting van het onderricht van Johannes. Op sabbat in de synagoge van de stad waar hij is opgevoed, leest hij voor uit het boek Jesaja, de tekst over het ‘geliefde jaar van JHWH’, het vijftigste jaar, het jubeljaar: goed nieuws - evangelie - voor de armen, vrij spraak voor gevangenen, licht in de ogen van blinden, vrijheid voor onderdrukten (Lk 4:18v; vgl. Jes 61:1v). Lukas presenteert Jezus als de profet van het vijftigste jaar. Het ‘onderricht van Jezus’ volgens Lukas is actualiserende uitleg van de bepalingen van het jubeljaar: alle schulden kwijtgescholden, ieder keert terug naar huis en akker die hij in slechte economische omstandigheden verloren had (vgl. Lev 25), en kan een gastmaal van ontferming aanrichten voor hen die het minder getroffen hebben.

Het is deze wereld omgekeerd, wat wij vandaag horen, het onderricht van Jezus. ‘Gelukkig ben je, armen die je bent, want voor jullie is het koninkrijk van God. (...) Maar o wee, jullie, rijken, want jullie hebben je troost al gehad.’ Jezus’ verkondiging van het koninkrijk van God als bestemming van de armen was geen religieuze aangelegenheid, maar stond in het teken van een sociale revolutie welke toekomstmogelijkheden moest bieden aan verarmde agrarische dorpsgemeenschappen. Vooral de boeren in het noordelijke Galilea - terrein van Jezus’ werkzaamheid - moesten de gevolgen dragen van verschillende Romeinse veroveringstochten door het joodse land, met grote slachtingen in de streken rond Nazaret, Magdala en Kafarnaüm. Toen Herodes Antipas als vazalkoning het bewind voerde over Galilea, ten tijde van Jezus, werd de bevolking rigouzeuzer dan ooit tevoren door belastingmaatregelen uitgezogen. Vooral door Antipas’ ambitieuze bouwprojecten - de steden Sepphoris en Tiberias - raakten de boeren economisch in het slop. Middels zijn profetisch onderricht slaagde Jezus erin groepen mensen te verzamelen rondom de thora, de levensleer van Israël, en hen tot een gemeenschap te smeden waarin onderlinge solidariteit vooropstond. De vernieuwing van het aloude verbond dat terugging op Mozes, was een aanbod aan mensen wier dorpsgemeenschappen aan de grond zaten als gevolg van economische en sociale conflicten over schaarse middelen van bestaan. Dergelijke conflicten tussen boerenfamilies deden sociale cohesie en wil tot samenwerking als sneeuw voor de zon verdwijnen. Hele dorpsgemeenschappen vielen uiteen.

‘Vraagt iemand je iets, geef het hem. Pakt iemand wat van je af, vraag het niet terug. (...) Maar nee: heb je vijanden lief, doe goed en wat je uitleent, leen het uit zonder iets terug te verwachten’ (Lukas 6:30-36).

Deze woorden, aan Jezus toegeschreven, waren richtlijnen voor mensen in economisch moeilijke omstandigheden die wilden komen tot een nieuwe verbondsgemeenschap op basis van solidariteit en wederzijdse zorg. Het was niet alleen zaak elkaars economische rechten te respecteren door niet andermans goederen te begeren en te stelen, zoals wordt voorgeschreven in de Tien Woorden (zie Exodus 20:15.17). Jezus drukte zijn toehoorders op het hart de schaarse hulpbronnen met elkaar te delen in een tijd waarin allen worstelden om het hoofd boven water te houden.

‘Wat je uitleent, leen het uit zonder iets terug te verwachten.’ Met dit voorschrift heeft Jezus niet alleen mensen ertoe willen verplichten aan anderen leningen te verstrekken, maar ook iemands schuld kwijt te schelden, mocht hij anders nog dieper in de zorgen raken.

Onderlinge solidariteit betrachten, juist als de economische situatie ongunstig is en je geneigd bent het eigenbelang voorop te stellen: hoe moeilijk en onvanzelfsprekend dat ook is, het is de kernboodschap, het goede nieuws, het evangelie van Jezus volgens Lukas. En voor Lukas is dit evangelie het hart, het kritisch punt van de Thora van Mozes en van de verkondiging der profeten - het hart van de joodse Schrift.

Zo, hoe gaat het intussen met de rijken onder ons, de zeer welgestelden? En met de minder bedeelden, de zogeheten minima? Want vergeleken met grote delen van de wereld, waarin wolven van babys worden geboren met HIV, hebben wij het allen ongeveer bijna redelijk tot wel heel erg goed. De Duitse filosoof met Nederlandse achternaam, Peter Sloterdijk, zei enige tijd terug in het dagblad *Trouw* (29 november 2003): ‘De politiek van het delen vraagt teveel van gewone mensen. Voor engelen en heiligen is het geen probleem, maar voor hedonistische sociaal-democraten kan

dat niet. Want de hedonistische sociaal-democraat zal aarzelen om zijn portie aan de kreeftenbar te delen met een immigrant. En hij zal niet accepteren dat een vluchteling uit Somalië zijn intrek neemt in zijn mooie appartement in Amsterdam. Hij zal altijd zeggen: dat is de verantwoordelijkheid van de zogeheten samenleving. Sociaal-democraten hebben de vreselijke neiging om het woord “samenleving” aan te zien voor een echt “adres”. Het is dan de verantwoordelijkheid van de “samenleving” om zorg te dragen voor al diegenen die we niet in onze slaapkamers tolereren.’

Ik zou zeggen: wie de schoen past, trekke hem aan, staande aan de kreeftenbar. Het is een serieus moreel en politiek dilemma dat Peter Sloterdijk ons voorhoudt. Hij zegt ook: ‘We kunnen niet delen, maar we moeten delen. Dit zal hét morele dilemma zijn van de eenentwintigste eeuw, en van de gehele toekomst van de mensheid.’

Zo worden we uitgenodigd onszelf te onderzoeken, ons geweten. Doen we wel wat we kunnen? Tot hoever reikt onze solidariteit? En met wie? Met wie? Vanzelfsprekend met al die terdoodveroordeelden in de Verenigde Staten en op vele andere plaatsen in de wereld. En evenzo vanzelfsprekend zijn wij begaan met het lot van de Palestijnen in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever. Maar hoe solidair zijn we met hen dichterbij, die ons vlak op de huid zitten?

Het is o zo moeilijk om solidariteit te betrachten. Maar niet onmogelijk. Het is daarom niet zo dat alleen engelen en heiligen de ‘politiek van het delen’ in praktijk kunnen brengen. Wij mensen moeten dat doen, sociaal-democratisch of hoe ook ideologisch georiënteerd. Wij mensen kunnen dat ook, zo wil de Schrift ons op het hart binden. Wij kunnen de oude woorden leven die ons zijn overgeleverd in een traditie van eeuwen - woorden van liefde en recht. Zoals geschreven staat in het vijfde boek van de Thora, waar Mozes leert: ‘Dit woord dat ik jou geef vandaag, is niet te moeilijk voor jou en niet ver weg. (...) Dit woord is heel dicht bij jou, in je mond en in je hart, ten einde het te volbrengen’ (Deut 30:11-14). In een joodse vertelling, een *midrasj*, bereikt Mosjee-Mozes de top van de berg Sinai. Dan zeggen de engelen tot JHWH, de God van Israël: ‘Heer der wereld, wat moet deze uit een vrouw geborene hier in ons midden?’ JHWH antwoordt: ‘Hij is gekomen om de Thora in ontvangst te nemen.’ De engelen worden ongerust en vragen: ‘Dat geheime juweel van u, dat gij verborgen hebt gehouden vanaf de dagen der schepping, dat wilt gij geven aan een mens van vlees en bloed? Wat is dan die mens, dat gij hem daartoe waardig acht?’ Dan zegt God tegen Mozes: Geef jij hun het antwoord. En Mozes verzamelt alle moed en kracht die in hem is, en antwoordt de hemelse scharen. Hij zegt: ‘In de Schrift staat: “Ik, JHWH, ben jouw God.” Kent gij, engelen, dan een andere God? Er staat: “Eer jouw vader en jouw moeder.” Weet gij wat “vader en moeder” zeggen wil? Ook staat er: “Jij zult niet begeren.” Hebt gij ooit begeerd? Hebt gij huizen, landerijen en wijngaarden, zodat voor u regels nodig zijn? Omdat wij mensen en geen engelen zijn, daarom hebben wij recht op de Thora.’

Wij zijn mensen en geen engelen. Maar daarom niet tot niets in staat. We kunnen onze ogen scherpen, we kunnen onze oren spitsen, we kunnen zien en zien, en horen en horen, zoals hij die in de joodse Schrift de God van Israël wordt genoemd, met zijn naam ‘Ik zal er zijn’, ‘Ik zal er zijn zoals ik ben’, vol ontferming en mededogen.

Amsterdamse Studenteneklesia, 14 december 2003

IN DE SCHADUW VAN DE DOOD

Lukas 7:1-17

Kees Kok

1.
‘Houd mij in leven. Maak mij met uw wegen vertrouwd, zet mij op het spoor van uw waarheid.’ Psalm 25, adventspsalms, lied van verlangen. Om welk leven gaat het hier, naar welke weg, welke waarheid wordt hier gevraagd? Mensen verzekeren hun leven, proberen het langs allerlei wegen veilig te stellen en te verlengen: dieet, fitness, en ieder jaar opnieuw dezelfde goede voornemens; zij gaan de weg van het wegen en de waarheid van de *Weight Watchers*. Daar is niets op tegen zolang men niet overdrijft. Maar de psalmen, Mozes, de profeten en de evangeliën reppen er niet van. Daarin gaat het om een ander soort leven in een andere wereld dan deze; een wereld die aan alle mensen evenveel kansen biedt op een gezond en gelukkig leven; een aarde die niet scheef in de ruimte hangt omdat de ene helft van haar bewoners te dik en de andere helft te mager is. Dat hoorden we duidelijk in de voorafgaande passage van het Lukasevangelie: geluk zal zijn met de armen, met de hongerigen, met wie nu huilen; maar wee, jullie rijken, jullie hebben hier je troost, je plezier, je lust en je leven gehad. Dat soort geluiden is niet typisch voor Lukas, die hoor je in heel de Schrift, als je er tenminste oren naar hebt. Maar bij Lukas zijn ze onontkoombaar, klinken ze als door een versterker: armen verzadigt hij, rijken stuurt hij heen met lege handen. ‘Houd mij in leven?’ Leven zul je als je je met mijn wegen vertrouwd maakt, mijn waarheid waar maakt: brood, recht, vrede voor alle mensen, niet alleen voor wie het kan betalen. Dat is het evangelie van die oude versleten linkse kerk, en Lukas is haar patroonheilige.

2.
Vandaag twee ‘wonderen’ van Jezus. Zo worden zijn daden meestal genoemd, wonderen. Maar dat zijn het niet, dat woord komt nergens voor, het gaat om tekenen, symbolische handelingen, signalen, flitsen van die andere wereld. De verhalen over deze tekenen zijn niet nieuw, niet specifiek voor Jezus. Het is een literair genre dat eerder werd gebruikt in de boeken Koningen, in de verhalen over de profeten Elia en Elisa, die zich afspelen in de tijd dat de koningen van Israël zich gedroegen als alle andere machthebbers van de wereld, zo’n drieduizend jaar geleden. Het tot vervelens toe herhaalde refrein ervan luidt: die en die koning deed wat kwaad was in de ogen van JHWH. En dat is wat de meeste koningen, keizers en presidenten van deze wereld nog steeds doen: paleizen bouwen op kosten van de armen, akker na akker toevoegen aan hun domeinen, oorlog voeren en zodoende armoede, honger, ziekte en dood kweken. Het refrein van Hein.

Profeten gaan daar beroepshalve, nee roepingshalve, tegen tekeer. Hun woord neemt het op tegen de wandaden van de heersers, en meestal loopt het slecht met hen af. Daarom heeft de bijbel, dat boek waarin het profetische woord de dienst uitmaakt, een beschermende laag van verhalen om de levens van de profeten Elia en Elisa geweven, een profetenmantel van wonderdaden en grootse visioenen. Zij sterven ook niet, zij varen ten hemel, in vurige wagens met vurige paarden.

Het zijn diezelfde verhalen die Lukas en de andere evangelisten gebruiken als materiaal voor hun verhaal over Jezus. Zij vertellen dus niets nieuws, maar zij vertellen het ieder op een eigen, originele manier. De verhalen gaan over weduwen die hun gestorven zonen terugkrijgen; over de

wonderbaarlijke vermenigvuldiging van brood; over de genezing van buitenlandse, dus vijandelijke officieren en hun joodse slaven, en over hemelvaarten. De elementen zijn dezelfde, het verhaal anders.

3.

Zo hebben we zojuist bij Lukas gelezen hoe de ongetwijfeld joodse slaaf van een Romeinse honderdman wordt genezen. Dat verhaal rijmt op de genezing van Naäman, de Syrische legeraanvoerder door de profeet Elisa. Het staat in het tweede boek Koningen. Syrië, of Aram, zoals het toen heette, was de aarstvijand van Israël, toen al. Naäman moet zich van Elisa zevenmaal onderdompelen in de Jordaan om van zijn melaatsheid te worden genezen, wat hij niet zonder mopperen doet: 'Had ik net zo goed thuis kunnen blijven, daar hebben we ook rivieren.' Maar uiteindelijk gehoorzaamt hij en, eind goed, al goed: hij bekeert zich tot de God van Israël. In het verhaal van Lukas wordt een Romeinse officier die nota bene een synagoge heeft laten bouwen in Kafarnaüm (dat is zoïets als de LPF die een moskee bouwt in Rotterdam), door Lukas beschreven als pleitbezorger van zijn zieke joodse slaaf. Een officiële vertegenwoordiger van de keizer, van de vijand, blijkt een vriend van Israël; hij heeft, zo constateert Jezus, meer vertrouwen in de God van Israël dan velen in Israël zelf. Het verhaal van Naäman, maar dan heel anders. Lukas houdt van omkeringen. Zo verwacht Naäman door Elisa als een groot staatsman te worden ontvangen en ter plekke genezen - ik dacht: die komt wel naar buiten, zegt hij beledigd. Bij Lukas zegt de honderdman dat hij het niet waard is dat Jezus onder zijn dak komt. Eén woord is genoeg om mijn knecht te genezen. Hij is de nederigheid zelve, hij staat niet op zijn strepen. Ik ben ook maar een onderdaan, zegt hij. En Jezus, verbaasd: 'Nergens in Israël heb ik zoveel vertrouwen gevonden.' En de geliefde slaaf is al genezen. Waardoor? Door het vertrouwen en de zorg van iemand die hem volgens de geldende maatschappelijke code zou moeten negeren.

4.

Elia en Elisa hebben lang vóór Jezus ook al dode zonen ten leven gewekt: de zoon van de weduwe van Sarepta en de zoon van de Sunamitische. Die Sunamitische woonde in Sunem en Sunem valt geografisch samen met Naïn, waar Jezus de jongen deed leven. Als Jezus de ronde doet in zijn geboortestreek Galilea, doen de oeroude profetenverhalen die zich in diezelfde streek afspeelden de ronde, en zo herleeft de profetie in Israël. De mensen worden door ontzag overmeesterd, zij verheerlijken God en zeggen: 'Een groot profeet is in ons midden opgestaan' - en: 'God heeft zijn volk gezocht en gezien.' Jezus wordt hier dus neergezet als profeet en zijn profetie is gericht tegen de machthebbers van zijn tijd, om te beginnen tegen de eigen koning Herodes, die deed wat kwaad was in de ogen van JHWH, die, om maar iets te noemen, Jezus' voorganger Johannes de Doper liet onthoofden. 'Houd mij in leven,' roepen de mensen en vragen met deze Johannes: ben jij de komende, de beloofde messias-bevrijder, of moeten wij een ander verwachten? Het optreden van Jezus is veel minder spectaculair dan dat van Elia en Elisa. Die moesten hard werken om de dode zonen weer tot leven te wekken; dat wordt allemaal plastisch beschreven in reanimatiescènes, compleet met mond-op-mond-beademing. Jezus doet helemaal niets; hij begeeft zich alleen maar in de richting van het huis van de honderdman en de slaaf is al genezen. En als Jezus de rouwstoet uit Naïn ziet komen, met de huilende weduwe en haar dode zoon, dan doet hij niets anders dan tegen haar zeggen: 'Huil maar niet meer.' Hij raakt de baar aan en zegt tegen hem: 'Jongen, ik zeg je, sta

op.' Want waar het om gaat, waar de opstanding mee begint, dat is de ontferming waardoor hij jegens de weduwe werd bewogen. Haar toekomst was door de dood van haar zoon uitzichtsloos geworden. Met de zoon geeft Jezus haar de toekomst terug, houdt hij haar in leven.

5.

Dus, zou iemand nu kunnen vragen: Jezus heeft die wonderen niet echt gedaan, het zijn maar verhalen. Klopt, behalve dat 'maar'. Want het verhaal is veelzeggender dan een willekeurig wonder. Heeft Jezus dan geen genezingen verricht en doden opgewekt; is dat niet juist de kern van het evangelie? Stel je voor dat dat zo zou zijn; dat Jezus in naam van God ingrijpt in het natuurlijke proces van leven en dood door willekeurig wat om zich heen te genezen? Zou dat niet schandalig onrechtvaardig zijn tegenover al die ouders die hun kind verliezen en niet terugkrijgen. Is dat niet een onverdraaglijke gedachte? Waarom worden deze verhalen over Elia, Elisa en Jezus dan verteld? Als profetisch protest tegen het politiek-maatschappelijk systeem van deze wereld dat ziekte en dood veroorzaakt. Deze verhalen willen iets zeggen over alle zieke slaven, doven, blinden, armen, hongerenden, aidslijders en dode kinderen van deze wereld. Nee zeggen ze daartegen. En ze stellen een teken, geven een signaal af: zo zal het niet blijven, het moet en zal anders. Wij zijn te snel geneigd om de materieel, fysiek en geestelijk misdeelden van deze wereld te beschouwen als slachtoffers van het lot, van toeval en hormonen. Maar de belangrijkste oorzaak is en blijft de ongelijke verdeling van de aardse goederen en van de aarde zelf, en de eeuwige strijd waartoe die telkens opnieuw aanleiding geeft. Waar gedeeld wordt, waar vijandschap wordt overwonnen, daar is genezing, daar blijven mensen in leven, daar worden zij herboren.

6.

In *Schaduwkind*, dat bijzondere boekje, schreef P.F. Thomése over zijn gestorven dochtertje: 'Als er nog iets is, dan houdt het zich op in de schaduw, op plekken waar het licht (en dus het oog) net niet kan komen. Geen hemel maar aarde. Geen engeltje, maar een schaduwkind.' En hij uit zijn weerzin over 'Al die zekeren die leven alsof ze de antwoorden kennen. Hen te moeten zien, horen, ruiken.' Hij beschrijft zijn gevoel van verlies als 'een voelen dat de adem inhoudt, krijtwit wegtrekt, omdat de afgronden zich openen rondom en het dus maar het beste is om zijn persoon te verlaten en te verstenen. Alles is bevroren. Wij zwijgen ons een gat in de woordmuur, waardoor wij kunnen ademen' en, aldus nog steeds Thomése: 'De woorden moeten stuk voor stuk, lettergreep voor lettergreep, heel secuur opnieuw in het zwijgen worden aangebracht.'

Jezus gebruikt nooit veel woorden ten overstaan van de zieken en doden die hij op zijn weg tegenkomt; hij brengt zijn woorden heel secuur in het zwijgen aan, woorden tegen het doodzwijgen.

'Als er nog iets is, dan houdt het zich op in de schaduw... een schaduwkind,' schreef Thomése. 'Gedenk ons die moeten leven in de schaduw van de dood,' zingen we straks. Alle mensen zijn schaduwkinderen. Velen kopen zich daarom wanhopig zeeën van kunstlicht, met reddingsboten vol welvaart, uit angst voor het donker. Daarmee zetten zij anderen elders in deze wereld nog meer in de schaduw. Terwijl ze met al hun welvaart vaak niet eens gelukkig zijn en uiteindelijk toch ook sterven.

Er zijn ook mensen die helemaal niet geïnteresseerd zijn in hun eigen hebben en houden; zij zoeken die anderen in hun schaduw op en worden daar merkwaardig gelukkig van. Ze worden met ontferming bewogen en werken in sterfhuizen,

verzorgen kinderen met aids of straatkinderen in sloppenwijken. En zie: ten dode opgeschreven wezen herleven onder hun handen.

Het eigenlijke wonder bestaat in het onbegrensde vertrouwen, in onvoorwaardelijke liefde en solidariteit, in een alles omarmende ontferming. Daarmee worden de dodelijke feiten weersproken en gekeerd. Niet spectaculair, maar vanzelfsprekend, overal in deze wereld, door talloze naamlozen.

Amsterdamse Studentenekklesia, 21 december 2003

LIEDDAGEN

1. Bremen, Duitsland

Termin: **Samstag, 21.2.2004**

Ort: Unser Lieben Frauen Kirche Bremen

Thema: *Singen, worüber man nicht schweigen kann*

Programm: Ab 10.00 Öffnung der Kirche (Kaffee, Tee)

Singen von 10.30 – 12.30 u. von 13.30 – 16.00.

Abschlussvesper: 16.30 – 17.00 .

Verkauf von CDs, Partituren etc.

Teilnahme: Eingeladen sind ChorleiterInnen und Chormitglieder, an engagierter Kirchenmusik Interessierte und Menschen, die gerne singen.

Gebühr: Euro 13.50; er. Euro 8 (inkl. Chor-Partituren)

Programm:

Liturgische Kompositionen (ein- und mehrstimmige Lieder und Psalmvertoningen) von Bernard Huijbers (1921-2003), Tom Löwenthal und Antoine Oomen.

Anmeldung:

3. Bremer Liedtag, c/o Annette Rothenberg-Joerges
Schriftlich: Bulthauptstr. 34, 28209 Bremen
via e-mail: ajoerges@gmx.de

13 maart: Emlichheim (Duitsland)

Reeds meer dan 500 deelnemers. Indeling van de dag als gebruikelijk.; info en aanmelding bij Leerhuis & Liturgie.

20 maart: Reeuwijk

Indeling van de dag als gebruikelijk; deelname € 13.50
Nadere gegevens in volgende Maandbrief. Aanmelden bij Leerhuis & Liturgie

17 april Dominicus Amsterdam

Nadere gegevens in volgende Maandbrief. Opgave aan Leerhuis & Liturgie.

24 april: Vallendar, bij Koblenz (Duitsland)

Voor het verloop van de dag: zie lieddag Bremen.
Aanmelden via Leerhuis & Liturgie.
Zie ook: www.haus-wasserburg.de (onder Kurse/Angebote Neues Geistliches Lied)

DE ANDERE GESCHIEDENIS

Huub Oosterhuis

1.

Veel mensen die in kerken zijn opgegroeid valt het moeilijk om aan zichzelf te bekennen dat 'het christelijke geloof' hen niets meer zegt en volstrekt geen richting geeft aan hun leven. En tegelijkertijd voelen zij een grote behoefte aan verbondenheid, en een grote energie tot overgave en inzet – overgave aan iets dat groter is dan zij zelf; zij willen horen bij – en geloven in. Geloven is een lastig woord. Voor de één klinkt het naar grote stelligheid, hogere kennis; voor de ander naar simpelheid, vage gevoelens en mooie muziek, kippenvol muziek – 'zolang Bach zingt geloven we in God en geen seconde langer', een gevleugeld woord van Gerrit Komrij. Geloven betekent oorspronkelijk: vertrouwen schenken, goede hoop hebben, wat het betekent tussen mensen in vriendschap, in liefde: ik hou van je, ik vertrouw me aan je toe, ik geloof in ons. Een grote liefde is een groot geloof, en een grote opluchting – alsof je ontkomen bent aan een eenzame afgrond; alsof je uit ballingschap bevrijd bent; en zo is het ook.

De dichteres Vasalis heeft daar over geschreven:

*Ik voel de vrijheid van een grote liefde
die plaats voor wanhoop laat en twijfel en gemis.*

2.

Ik zie mensen die willen horen bij – en geloven in. Ik zie hoe ze zich inzetten en geven voor meer, veel meer dan hun eigen belang. Ze zijn van een oud geloof afgevalven, dat oud wijd verbreide geloof, in Blind Noodlot en Stom Toeval, in goden en machten, de Markt en de Beurs – ze geloven niet meer dat deze wereld vol methodieken van uitbuiting en vernedering en pijn de enige mogelijke wereld is – ze geloven niet meer dat ook maar iets in deze wereld onwrikbaar en natuurmoodzakelijk is, kindersterfte, aids, het bittere onrecht van de armoede en dus, als gevolg daarvan, het bittere geweld Zij zijn van plan een andere wereld te maken, stukje bij beetje, dag na dag; zij trekken een spoor van andere, nieuwe wereld door deze oude heen. Ik zie hun grote liefde, en ik geloof mijn ogen. En ik heb een boek, of liever: een boek heeft mij, dat boek met zijn woorden over geest van levensadem en alle dingen nieuw. En ik herken ze in elkaar, dat boek in die mensen, die mensen in dat boek – ik herken dezelfde grote liefde, inclusief wanhoop, twijfel en gemis; ik zie en lees hetzelfde geloof, dezelfde intuïtie: dat wij niet voor de afgrond zijn gemaakt.

3.

*Gelezen heb ik wat geschreven staat,
mij toevertrouwd aan onbewezen woorden,
niet voor de afgrond hebt Gij ons gemaakt.
Geschreven staat uw Naam: Ik zal er zijn.*

Onbewezen woorden, maar opgeladen met de kracht van eeuwenlang gescherpte intuïtie, met eeuwenlang doorgegeven hoop tegen wanhoop: niet voor de afgrond. Zoals ik niet uit de Oerknal kom maar uit een hand – ja óók uit de Oerknal, het zal wel, het schijnt zo goed als zeker ... maar ook uit een hand; dezelfde die de zeeën op hun plaats heeft gelegd en de sterren aan het firmament heeft bevestigd. En die hand laat mij niet vallen in de afgrond. Die grote intuïtie. Dat laatste woord van deze wereld niet aan het godenpaar Blind Noodlot en Stom Toeval is, maar aan de Naam 'Ik zal er zijn' ... die er was in den beginne.

Uit die grote intuïtie is het boek geschreven van Abraham en Mozes en Jezus en Paulus; en zijn, tot op vandaag, alle kerken voortgekomen, geboren of gemaakt, de bekende officiële, en de onbekende. En tesamen vormen zij, zoals wij nog zullen zingen in oude beeldspraak 'de voorhof van uw koninkrijk waar alles zal zijn voor allen'.

Liefde, geloof, grote intuïtie, hebben geschiedenis gemaakt in mensen, doodgewone, als wij hier. Die geschiedenis is even historisch en aanwijsbaar als die van oorlog na oorlog. Noem het 'de andere geschiedenis'.

(uit de toespraak in de Amsterdamse Studentenekklesia, 30.12.03)